kodó fejedelemmel mindenféle nyomorgatásra oltalmat lel. De maga a' kormány, mellynek árnyában elveteműltségét rejti, bizonytalan alapon áll 's fenn álta vagy bukása egyfelől a' bűn' állltát vagy esetét, más felől az erény' veszélyét vagy diadalmát határozza el. 'S ezen elhatározás tartalma a' dráma második felének.

(Folytatása következik.)

III.

Különbféle.

1.

Felelet.

Azon Könyv-vi'sgálatra, mellyet TT. Luczenbacher János Ügyvéd Ur a' Magyar Törvény-Tár czimü Könyvre, vagyis Verbőczynek általam Magyarra forditott, 's némelly jegyzésekkel megvilágositott Munkámra e' folyó 1831diki Tudományos Gyüjtemény VIII. és IX. Hőteteiben közre bocsájtott.

Nincs időm, de kedvem sincs penna harczba egyeledni, tudván azt, hogy más hasznosabb dologgal többet használok Hazámnak, egyedül mivel a' T. Vi'sgálónak, — kit még eddig csak némelly jeles tudós értekezéséről, nem pedig egyszer'smind becses személlyében is vagyon szerencsém esmérni — azon vi'sgálatjában némelly szőrszál hasogató, 's a' világos dolgot is homályba boritani kivánó szándékát vettem észre, ne hogy valaki az abba foglaltakat könnyeden elhidje, szükségesnek láttam egy két szóval arra felelni, mellyhez képest

A' T. vi'sgálónak azon állitását: hogy Verbőczy munkájának előttem kiadott régibb Magyar forditásai sokba előtte állanak azon csekély munkámnak, mellyet én több rendbeli foglalatosságaim között is a' mult 1830.

esztendőben a' Nemes Hazában közre bocsájtottam, reméllem nem szükség megczáfolni: mert p. o. a' ki csak az 1779diki Po'sonban, és Kassán kiadott fordítást is megtekinti, azonnal által fogja látni, hogy a' T. vi'sgálónak azon kitétele nem egyébb szembetűnő rágalmazásnál annyival inkább, mivel a' régibb fordításokban Verbőczy Törvény-könyvét ollyaténképen megvilágositani, tudtomra még senki sem igyekezett.

Mondja továbbá a' T. vi'sgáló hogy én azon kétezer egynehány hibákat, mellyeket megboldogult Kovachich 1816ban kijött Lectiones Variantes etc. czimű könyvében felvilágositott, helyre nem hoztam, holott pedig mennyi hiba kerűlte el még a' szorgalmatos Kovachich figyelmét? — erre a' T. vi'sgálónak azt felelem: igen is megesmérem azon gondatlanságomat, hogy azon hibáknak tetemesebb részét legalább jegyzéseimben nem érintettem; de azt kérdem most már a' T. vi'sgálótól, melly hibák okoztak nagyobb hátramaradást hazánkban, azok-é mellyeket boldogult Kovachich elég későn felfedezett; vagy pedig azon hibáink, hogy t. i. Verbőczy' Törvény-könyvét, 's régibb Törvénnyeinket, régiségek, 's érthetetlenségek miatt a' Magyar ifiúság tökélletesen soha sem értette, 's a' miatt magának a' Törvény-Tudományba elegendő, 's alapon tapasztaltságot soha sem szerezhetett? azon hibák pedig, mellyeket a' T. vi'sgáló még megboldogult Kovachich után is azon tisztán olvasható első kiadásból ne talán észrevett volna, úgy hiszem Constitutionalis Törvényeinkre nézve leginkább csak a' pontozások helyét pótolhatják ki annál is inkább: mivel még azon hibáknak nagyobb része is, mellyeket Kovachich észrevett, nem is olly valóságos, és tetemes hibák, hogy csak figyelmet érdemelnének is; sőt inkább azon első kiadásban ollyan hibák is találtatnak, a' miket a' későbbi kiadásokban természetesen jobbitani kelletett; a' mi több némelly csekélységekben maga Kovachich is hibázott. Melly állitásomról hogy a' T. Olvasó annál inkább meggyőződjék, szükségesnek láttam nehány példákat itten felhozni: p.o. az első kiadásban a' Prolog. 2dik titl. a' 2dik sorban találtatik; „Sicuti rectum" a' későbbi kiadásokban lévő „Sicut rectum" helyett. Ugyan ottan az első kiadásban „diffinitur" szó vagyon a' definitur helyett. Továbbá az I. Rész 1ső czimjében az első kiadásban hibássan találtatnak ezek; „aliorumque negotiorum movendarum, et suscitandarum" a' későbbi Kiadásokban lévő „mo-

vendorum, et suscitandorum" helyet 's a' t. Ezen egynehány példákat tehát csak azért kivántam itten felhozni, hogy a' T. vi'sgáló által kikiáltott kétezer nehány hibákat a' T. Olvasó olly fontosoknak lenni ne gondolja, hogy azért az egész munkát hibákkal tellyesnek lenni itélje, melly tévedés az e'féle vi'sgálat után könnyen megtörténhetik. De különben reméllem, szívesebben is vette volna a' Haza, ha a' T. vi'sgáló ezen vi'sgálatjában, azon hibákat, mellyeket tulajdon vas szorgalma után is észre vett, a' Nemes Hazával közlötte volna, mint azt, hogy a' temérdek hibáknak kikiáltása mellett, méllyen elhalgatott. Én minden esetre azt tartom, hogy azon Könyv, mellyet a' Haza' Attyai, 's Birái a' zöld asztalon magok előtt a' végett tartanak, hogy a' szerént itéljenek, kivált a' Verbőczy' idejétől fogva hozott Törvényeinkre nézve, nem épen olly tetemes hibákkal vagyon halmozva, mint azt a' T. vi'sgáló ki kiáltotta. Mert azon egynehány hibák, mellyeket a' T. vi'sgáló felhoz, mint p. o. az, hogy a' későbbi Deák kiadásokban Verbőczy előszavának ezen szavai: „totae ad genus humanum regendum gubernandum, defendendum excogitatae" kimaradtanak; vagy hogy a' későbbi kiadásokban „minori lege' vagyon a' „meliori lege" helyett, minthogy azok a' Törvény lelkét nem érdeklik, nem elegendő okok arra, hogy a' T. vi'sgáló a' kérdésbe lévő fordításról már jó előre illy megvetőleg szóljon: „Azonban mivel nem szándékom a' fordításnak minden hibáit kiszemelni, 's egyenként felhozni" 's a' t. Az e'féle kitételek több számtalan hibákra mutatnak, 's illyen szép dicséreteket minden a' ki csak írni tud, a' legbecsületesebb munkára is reá ruházhat.

Továbbá mondja a' T. vi'sgáló, hogy a' kérdéses fordításomban a' * alatt való jegyzésemben, nékem nem lehetett ugy szóllanom a' Consvetudó értelméről mint ez ideig egészen esmeretlen tárgyról, mivel ugymond TT. Horvát István Ur először esmértette meg azzal Diplomatikai előadásaiban tanitványait. Mellyre azt felelem: igen is elhiszem, és tudom is, hogy azon általam igen tisztelt Hazánkfia, a' kinek tudománya, előmenetelemben legtöbbet köszönhetek, még elébb esmérte ezen tárgyat, mint arról én csak gondolkodhattam volna is, de mind a' mellett azt kérdem a' T. vi'sgálótól: tudva vagyon-é az közönségesen az egész Haza előtt a'

mit csak egy két ember tud; 's a' miről tudtomra még eddig írásba senki sem értekezett? a' vagy tudja-é a' T. vi'sgáló mind azt a' mit én tudok, 's a' miről én másokkal már értekeztem is, de a' mit azonban írásba még eddig ki nem adtam?

Igyekszik továbbá a' T. vi'sgáló homályba boritani a' Consvetudo magyarázatában előadott többféle állításomat, e' pedig:

1ör Azon állításomat támadja meg, melly szerént azt állítottam, hogy t. i. a' Lacedaemonbeliek Törvényeiket nem irták, az Athenebeliek pedig irták, a' honnét származtak a' Jus scriptum, és Non scriptum nevezetek, 's erre nézve mindenekelőtt az általam felhozott Schambogen Római Törvény-Könyv Irónak hitelét leszegeti, felhozván azon Irónak más helyen előadott ezen szavait: „vel ut Vultejait: dicitur scriptum (Jus) id est praescriptum, vel sancitum". Továbbá Plutarchusnak ezen szavait adja elő: „Leges non redegit in scripta Lycurgus, sed una est haec ex rhetris quas vocant" mellyből, 's más előadott jegyzéseiből azt a' következést huzza ki, hogy a' Lycurgus Törvényei nem is neveztettek νομος-nak vagyis Törvényeknek, hanem Rhetranak az az decisumoknak. — Ezekre a' T. vi'sgálónak azt viszánozom: Schambogen nem csak azt mondja, a' mit a' T. vi'sgáló homályosítás' kedvéért vi'sgálatjába kijegyzett, és a' mellyre én a' T. Olvasót könyvemben nem is útasítottam, hanem a' 63. lapon az általam emlitett, de szószerént elő nem adott ezen szavakat is: „Ratio datur, vel potius Congruentia, quare Jus Romanum in Scriptum, et non Scriptum divisum sit, sumpta ab institutis duarum Civitatum, Lacedaemonii enim Leges memoriae mandabant, Athenienses vero scribebant, ut in jocum iis verteretur, quod magis scribendis, quam observandis Legibus animum intenderent". De ha ezen Római Törvény-Tudónak, kinek munkája számtalanszor újra nyomtattatott, nem hisz a' T. vi'sgáló útasítom a' T. vi'sgálót még egy régibb Törvény-Könyvre is, mellynek czimje ez: „Jacobi Cuiacii Juris Consulti Opera, quae de Jure fecit, et edi voluit etc. Francofurti 1595." a' holott a' 4dik lapon a' többi közt ezek mondatnak: „Et non inelegan-ter in duas Species Jus Civile distributum

esse videtur; nam origo ejus ab institutis duarum Civitatum Athenarum scilicet et Lacedaemonum fluxisse videtur. In his enim Civitatibus ita agi solitum erat, ut Lacedaemonii quidem magis ea, quae pro Legibus observarent, memoriae mandarent, Athenienses vero ea, quae in legibus scripta Comprehendissent, Custodirent. A' mi több már Justinianus is a' Jus scriptum, és Non scriptum nevezeteket a' fellebbi környülállásoktól származtatta. Egyébaránt Plutarchusnak fentebb előadott szavai ezen állításomat korán sem czáfolják meg, sőt inkább azt igazolják; mivel azon sorokból is nyilván az tetszik ki, hogy a' Lycurgus Törvényei csak ugyan nem voltak írott törvények; azon észre vétel pedig hogy azok Rhetrának, és nem Νομος-nak neveztettek, nem egyéb kötelőszködésnél, 's a' dolgot legkissebbé sem erőtleníti. — Továbbá

A' 2dik homályos, 's világos gáncsoskodást mutató észrevétele után mintegy megvetőleg azt mondja a' T. vi'sgáló, hogy arra nem volt szükség senkit emlékeztetni, hogy Verbőczy a' Consvetudo fejtegetésében gyakran tétováz, midőn úgymond: azt már Kovachich is megjegyzette. — De ha megolvassa akármelly részrehajthatatlan Olvasó Kovachichnak azon felhozott sorait, azonnal általfogja látni, hogy ő a' dolgot valóban maga sem értette, mivel ő a' Scriptae Leges-t öszve zavarta a' Jus scriptum értelmével. — De különben úgy látszik mintha a' T. vi'sgáló Kovachichnak a' Consvetudoról tett azon észrevételéből, valamint Verbőczynek is azon szavaiból, hogy tudniillik Verbőczy azon munkáját a' Királyi Decretumokból költsönözte, azt a' következtetést kivánná kivonni, mintha a' Királyi Decretumok nálunk Consvetudonak nem is neveztettek volna, vagyis hogy azok nem is tartoznának a' Jus Consvetudinarium közé, melly ha a'képen volna, — minthogy az észrevételből világosan nem tetszik ki, mit akar a' T. vi'sgáló mondani, — azon esetre útasítom a' T. vi'sgálót egyedül a' II. R. 6dik czímjének bővebb megvi'sgálására.

3or Tagadja a' T. vi'sgáló azt, hogy Hazánkban a' Római Törvény keletben lett volna, és e' részben kiváltképen Sz. István Király Törvényeire idéz (S. Steph. L. I. C. 8. L. II. C. 12 et 15.) de a' mellyekből semmi egyenes vi'sgáló ellenkezőt nem mutathat. Mert jól lehet

már Sz. István Király' idejében is voltak a' magyaroknak tulajdon Honyi, vagyis szokás törvényeik, mindazáltal azon környülállás ki nem zárja azért a' Római Törvény' keletét. Igaz ugyan hogy Sz. István Király H. T. K. Előbeszédjének ezen szavai: „Antiquos et Modernos imitantes Augustos"; valamint szinte a' Törvényei közé beszőtt, font Egyházi, 's Római Törvényekből, az tetszik ki, hogy Sz. István a' Római Imperatorok példáját követni akarván, Nemzetének szinte Systematicus irott Törvény-Könyvet akart volna adni, de hogy arra reá nem mehetett, azt azon Királynak csekély Törvényei eléggé bizonyitják. Valamint az is igaz továbbá, hogy a' szabad Magyar nemzet a' mennyire csak lehetett, kerülte az idegen törvényeknek bevételét, mindazáltal még sem kerülhette azt ki, hogy a' Római Törvény egy általjában hazánkból kirekesztessék. Ezt bizonyitják sok idegenekből álló Királyi, 's más városoknak maig is sokban fenn álló Rendszabásai, 's a' Római Törvény szerint való elrendeltetései. Ezt bizonyitják Törvényeink között a' Gyámságról, a' gyermekeknek különbféle korokról, az Elzálogositásról, a' Testamentomról, az Advocatusokról, 's Procuratorokról, a' Scultetiákról, az Atya, 's fiú között való osztályról szólló Törvényes Tárgyak, mellyekről Verbőczy idejéig Törvényeink között vagy igen csekély, vagy épen semmi emlékezet sincsen. De különben kár is a' T. vi'sgálónak azon erőltetve akadozni, 's azt homályba boritani kivánni, a' mit, nem csak azon országos emberek, kikre a' Quadripartitumnak szerkeztetése bizattatott, hanem maga Verbőczy is könyvének több részében világosan bizonyitanak.

4er Sehol sem mondottam én azt jegyzéseimben, hogy a' Jus Scriptum, Non scriptum, és Consvetudo Verbőczy szerént három külön értelmű nevezetek lennének, hanem azt mondottam, hogy a' Jus scriptum nevezet alatt a' közép századokban, 's nevezetesen nálunk egész Verbőczyi idejéig a' Római Törvény, a' Non scriptum, és Consvetudo nevezetek alatt pedig a' Honyi-Törvények értetődtek.

5ör A'T. vi'sgálónak azon állitásában, hogy a' közép századokban a' Jus scriptum nevezet alatt nem csak a' Római, hanem az Egyházi Törvények is értetődtek, igen is megegyezem, sőt okát is adom annak hogy miért? Azért tudniillik; mert a' Római-Törvények az Egyházi-Törvényekkel a' Római Pápáknak a' Római Imperato-

fokkal való nagy egyetértések miátt nagy öszveköttetésben állottak. Mert azt tudták a' Pápák, hogy a' Római Törvények között semmi ollyas nem találtatik, a' mi az Egyházi Törvényekkel ellenkezne; de azt nem mind tudták, minő Szokás-Törvények hozatnak más országokban, 's ha nem hozattak-é valami ellenkező Törvények a' Pápák' végzései, vagy az Egyházi Törvények ellen, 's ugyan azért volt szükség arra, hogy a' Pápák az a'féle Consvetudomokat approbálják is. Továbbá

6or Nem tagadom a' T. vi'sgálónak azon állitását is, hogy a' Jus scriptum nevezet alatt Törvényeinkben a' rendszerbe gyűjtött Hazai Törvények is értetődtek, de csak Verbőczyi idejétől fogva, nem pedig ő előtte is, mivel még ő előtte semmi rendszeres Törvény-Könyvünk nem volt. Ezért valóban kár volt szót szaporitani is a' midőn ezt jegyzésemben különben is érintettem.

7er A' T. vi'sgáló tagadja azt, hogy a' Hármas Törvény-Könyv az ő kötelező erejét egyedűl a' hosszas vele való éléstől költsönözte volna, 's erre nézve az 1514iki 63. T. Cz. e' következendő szavait hozza fel: „Jura Regni scripta Regia Majestas statim perlegi facere, et perlecta Confirmare, Confirmataque, et sigillata ad singulos Regni Comitatus remittere dignetur" melly rendelés, hogy siker nélkül nem maradott „ugymond" bizonyitja a' későbbi 1518ik 42. T. Czikkely, a' mellyben mondatik: „et de Caetero secundum Jura Regni scripta ad Universos Comitatus destinata, ab universis Comitatibus semper adjudicetur". Ezen észrevételére azonban a' T. vi'sgálónak utasitom mindenekelőtt a' T. vi'sgálót Verbőczynek az olvasóhoz intézett beszédére, a' hol már Ulászló Király' halála után mondja a' többi közt: („dempta dumtaxat Sigilli appensione) mellyből világos", hogy azon munka Ulászló Király pecsétjével meg nem erősitetett, következésképen tökélletes kötelező erővel sem birt. Továbbá utasitom ugyan azon Beszédnek e' következő szavaira: „Pollicitus insuper (Rex) id ipsum opus membranis Conscriptum se se Regionatim per Universam Hungariam muneris loco transmissurum, sed cum prolixioris esset negotii tam ingentem legum acervum in quinquaginta et plura exemplaria transfundi". Melly szavakból először az tetszik ki, hogy Ulászló Király azon Hármas Törvény-Könyvet

nem Diplomaticus uton, hanem egyedűl ajándékba kívánta volna elküldeni, ha halála által attól meg nem gátoltatott volna; másodszor pedig, hogy azt írásba, minthogy nagy Volumen volt, minden Vármegye számára leíratni terhes lett volna. Ugyan e' végett mondja tehát továbbá azon Beszédében Verbőczy ezeket: „Sed ne hoc opus — in nihilum redigeretur, — Calchographorum industria excudendas Curavi", melly szavak azt erősitik, hogy azon munkát Verbőczy maga nyomtattatta ki, következésképen az is nagyon hihető, hogy ő maga küldött abból ajándékba minden Vármegyének egy egy Példányt, melly annyival inkáb hihetőbb, mivel a' hiteles kutfők szerént Verbőczynek azon Munkájáért az Ország által minden Házhelytől nehány denár ajánltatott. Ez igy lévén, minekutánna a' fellebbi említett 1518diki T. Czikkelyeket, a' mint azoknak foglalatjai is bizonyitják, egyedűl az Ország Rendei szerzették, nagyon természetes, hogy ők mondhatták ugyan azt, hogy azon Törvény-Könyv szerént, melly már minden Vármegyékhez elküldetett tétessenek az Itéletek, de azért abból az nem következik, hogy azon munka utóbb Királyi privilegialis pecsét által megerősítve, a' Király rendeléséből küldetett volna meg minden Vármegyének; mellynél fogva bátran lehet továbbá is azt állítani, hogy azon munka Királyi pecsét nélkül szükölködvén, az a' törvényes erejét egyedűl a' hosszas vele való élésnek köszönheti.

8or Hogy a' T. vi'sgáló szerént a' Consvetudo nevezet alatt értetődtek légyen a' Polgári Törvények is, azt én soha sem tagadtam, sőt erősitettem, 's most is azt állítom, hogy minden Országban lévő Polgári Törvények, a' Rómait kivévén, Consvetudónak neveztettek.

9er Hogy az approbata Consvetudo az volt légyen a' mit a' Pápák approbáltak, azt magam is erősítettem; egyedűl az volt, és még máig is kétséges előttem, ha valjon a' Pápák gyakorlották-é ezen hatalmokat Magyar Országra nézve is? Mivel azon környűlállás, mellyet a' T. vi'sgáló nagy büszkeséggel ellenem vet, hogy tudniillik 'Sigmond Császárnak az Egyházi javak osztogatására nézve való jussa a' Constantiai gyülekezetben megerősítetett, az nem Jus privatum Hungaricum; említi ugyan Verbőczy, hogy az Országnak más egyéb szabadságai is akkoriban megerősítettek légyen, de mik voltak azok, nem tartoztak-é azok is az Egyházi dolgokhoz, 's voltak-é valósággal más a' féle tárgyak is?

annyival inkább bizonytalan', mivel 'Sigmond Királytól az Ország semmi szabadságot, sőt inkább megszorittatást nyert. Azon észrevétele pedig a' T. vi'sgálónak, hogy az 1222. Arany Bulla egy Párban a' Pápának is megküldetett, a' dolgot világosságra nem hozza, mivel annak elküldése koránt sem approbatio végett történt, hanem inkább azon okból, mivel az Arany-Bulla foglalatja szerént a' Sz. István Király által adott Arany-Bulla elveszett, következésképen ne hogy ez is a'képen veszendőbe menjen, szükségesnek látták az Ország Rendei azt hét párba leiratni, 's hét főbb hiteles helyekre beadni.

Egyéberánt a' mit a' T. vi'sgáló a' 10. 11. és 12dik pontokra mond, az nem is ezen visgálathoz tartozik, következésképen nem is egyébb észjátsziságnál. Továbbá

Azon észrevétele a' T. vi'sgálónak, hogy a' kettős pecsét egyáltaljában nem volt privilegialis pecsét, mivel ugymond: a' T. vi'sgáló által felhozott IV. Béla Királynak oklevelei annak ellene mondanak, nem egyébb Prókátori fogásnál: mivel azon oklevelek közül mind Pray de Sigillis pag. 10. mind pedig én is Diplomatikai Munkámban egyet előhoztam annak megmutatására, hogy IV. Béla Király, még valóságos Király korában is több ideig azon kettős pecséttel élt, mellyet még ifiabb Király korában használt, következésképen, bár ha az kettős pecsét volt is, és bár ha az mint ifiabb Királynak valósággal privilegialis pecsétje volt is, mindazáltal mint hogy az nem volt valóságos királyi pecsét, azt már mint valóságos Király királyi privilegialis pecsétnek nem is tarthatta, mert jó azt is tudni, 'hogy más formája volt a' valóságos Királyok', 's más az ifiabb Királyok' pecsétjeinek.

A' mi a' Vám, 's Harminczad fizetésről való észrevételét a' T. vi'sgálónak illeti: azt igasságosnak lenni köszönettel elesmérem, minekutánna azt különben is nem csak a' mindennapi tapasztalás, hanem az 1723iki 15. T. Czikkely is nyilván bizonyitják, a' hiba csak onnét történt, hogy általam a' jegyzés egyedül az külső Austriai Vámokra, 's Harminczadokra nézve volt intézve, melly abból is kitetszik, hogy erre nézve egyedül azon T. Czikkelyek hozattak fel általam, mellyek csak a' külső vámokról szóllanak, de vigyázatlanságból a' jegyzésbe lévő hogy szó után az Austriába szó a' correcturából kimaradott, és ezen kinyilatkoztatásomat

annyival inkább elhiheti a' T. vi'sgáló, mivel ezen tárgyról minden Commentariusok nyilván, 's elég világosan szóllanak.

Azon észrevételét a' T. vi'sgálónak, melly szerént azt állítja, hogy Verbőczy I. R. 15ik Czimjében a' későbbi kiadásokban találtató e' következő szavak: „in fratres eorum in generando efficaces' et sufficientes", hibás, az eredeti „fratres generationales" helyett, igasságosnak lenni hiszem annyival is, mivel ezt azon Czimnek 2. §a nyilván bizonyitja, de nem azon okból hogy a' T. vi'sgáló szerént arra törvényt a' Törvény-Tárban nem lehet találni; mivel ha csak annak hiszünk Verbőczyben, mellyre az ő idejéig Törvényt lehet találni, úgy valóban sokat és igen sokat nem fogunk hinni.

A' mit a' T. vi'sgáló a' Nova Donationak felvilágositására czélozó jegyzéseim ellen mond, azok merő kötelőczködések. Mert,

A' mi az 1ső pontot illeti: a' II. R. 78dik Czimje csak ugyan nem rontja meg azon állításomat, hogy Verbőczy egyedül csak azon esetben tartotta szükségesnek a' Nova Donatiót, midőn az elébbeni Adomány-Levél elveszett, de azomban a' felkérők ember emlékezetet felül muló idő olta a' birtokban maradtak, mivel ha végig olvassuk is Verbőczyt nem találunk ott más környülállást említve az elébbenin kivül, mellyre Verbőczy a' Nova Donatio kelletét épitené.

A 2or Igaz, hogy kérhet valaki új Adomány-Levelet, ha előbbeni Adomány-levele soha nem lett volna is, de az is igaz, hogy az új Adomány felkérése esetében még is az elébbeni Adomány-Levélnek elveszte a' fő ok közé tartozott mindenkor, 's ezt bizonyitja Ulászló I. T. K. 78dik Czikkelye is. Mert azon esetben, ha valaki örökbe vallás mellett bir jószágot, akkor nem új Adomány által, mint a' T. vi'sgáló állítani látszatik, hanem Királyi helybenhagyás által szokták a' Jussokat megerősíteni.

A' 3ra Nem mondottam én azt, hogy minden új Adomány Levélben, melly az első Adomány-Levél elveszte miatt adatik, benne kell lenni a' Verbőczyben említett Clausulának, hanem azt mondottam, hogy egy atyafinak hűségtelensége miatt más atyafinak adott új Adomány-Levélben a' mondott Clausula nem találtatik. De különben a' T. vi'sgáló által felhozott 1281iki új-Adomány-Levélben, ha nem Clausula formában is, de

még is benne találtatik az, hogy azon új Adomány-Levél az elsőnek elveszte miatt adatott. Ez tehát nem egyébb világos kötelőczködésnél.

A' 4re Hogy Verbőczy az új-Adomány természetét, 's eredetét igazán nem értette, az azon tárgyra tett jegyzésemből, valamint Verbőczynek azon Czimbe tett existimo szavából is világos, mellyre nézve itt tovább szót szaporítani haszontalanság, egyedűl a' T. vi'sgálónak azon észrevételére, hogy az új-Adománynak általam elő bocsájtott magyarázatja nem helyes, csak azt mondhatom, hogy kár volt azt a' T. vi'sgálónak jobban meg nem magyarázni. Mert azon ellenvetése a' T. vi'sgálónak, hogy azon magyarázatban az új-Adomány eredetéről egy szó sincs, és hogy azon magyarázat nincs is az új-Adomány eredetből meritve, nem egyéb a' világos igasságot is felforgatni kivánó szándéknál, mert ha én azt mondom, hogy miért, és mikor szoktak új-Adományt kérni? már reméllem azáltal annak eredetét is erintettem; de külömben talál-é a' T. vi'sgáló Commentariusomban ollyan magyarázatokat, mellyekben a' tárgynak eredete mindenütt feltaláltassék. Azon ellenvetése pedig a' T. vi'sgálónak, hogy egy 1228diki új-Adomány-levél nem az elébbeni Adomány-levélnek, hanem a' Határ-levélnek elveszte miatt adatott, következésképen azon környülállás azon magyarázatban nem foglaltatik, nem egyébb világos gáncsoskodásnál csak azért is, mivel azon említett levélben nincs az irva, hogy „Litterae metales", hanem csak „Litterae easdem metas tangentes" már pedig minekutánna bizonyos az, hogy a' régi Adomány-levelekben többnyire a' Jószágoknak határai is benne foglaltattak, nem lehet azt állítani, hogy azon elveszett levél csak puszta Határ levél lett volna, hanem annak bizonyosan Adomány-levélnek kellett lenni. De azomban jó azt is tudni, hogy a' régi Határjáró levelek, nem is mind csak puszta határjáró-levelek voltak, hanem azoknak némellyike a' jószágba való beiktatás esetében is használtatott, és illyenek voltak a' Recaptivatoria-levelek is. — Valóban sokkal jobbat tett volna a' T. vi'sgáló, ha ezeket a' Tárgyakat még jobban megvilágositotta volna, mint sem azokat is, a' mellyben általam némű néműkép felvilágosittattak, homályba boritani kivánta.

Az 5re Hogy az örökség Descensusnak, vagyis szállásnak neveztetett régenten, azt én már más munkámban is érintettem, 's TT. Horvát István ur is azon tárgyról

eléggé értekezett; ugyan azért az már nem is volt újság előttem, akár nyerték, akár csak foglalták azt magoknak legelőször a' Magyar nemzetségek.

A' 6ra Azt sem mondottam én, hogy Királyi Adomány által szerzett örökségek nem lettek volna, sőt azt mind a' Nova Donatio fejtegetésében, mind az I. R. 64ik Czimjére a'* alatt való jegyzésemben nyilván állítottam. A' reáfogások nem Könyvvi'sgálatok.

A' 7re Tagadja a' vi'sgáló hogy birtokot (Possessio) valóságos Donatio mellett is adtak volna Királlyaink, 's észrevételét azzal a' negédes kifejezéssel rekeszti bé, hogy ezen tárgyról nem lehet csak egy két szót mondani mint a' Banderiumról. Mellyre a' T. vi'sgálónak mindenekelőtt azt felelem; igen is én a' Bandériumról az e' folyó esztendei Tudományos Gyüjteményben csak egy két szót szóllottam, mert egy ollyan folyó írásban sok szót szaporitani nem is lehet, de azonban reméllem hogy azon egy két szó által is többet használtam, mint a' T. vi'sgáló, a' ki azon tárgyról csak egy szót sem szólott; a' jó igyekezetért bár mi csekély légyen is annak haszna, valakit gunyolni, nem illik, 's nem is a' a' legjobb indulatot jelent. Egyébaránt bővebb meggyőződés végett arra nézve, hogy birtokot Donatio mellett is adtak még pedig számtalanokat Királyaink, utasítom a' Tudós vi'sgálót a' Turóczy Regestrumnak, 's a' Supplementum ad Annal. Scepus. ezimü Könyvnek szorgalmatos megtekintésére. Továbbá

Azon észrevételeit a' T. vi'sgálónak, mellyeknél fogva azt állitja hogy az I. R. 47dik Czimjében az „aliter per alios acquisitos" hibássak az eredetiben lévő „aliter per eosdem acquisita" helyett és ismét az I. R. 48dik Czimjében olvasható „ideo quaeritur secundo" szavak szinte hibássak az „ideo quaeritur ex Corollario secundo immediate praemisso" szavak helyett igasságosaknak lenni elhiszem; de azonban hogy miképp forditotta volna a' T. Fordító a' 47ik Czimben lévő duabus aut tribus personis szavakat másképen mint három vagy négy személyeknek, azt meg nem foghatom.

Azon észrevétele a' T. vi'sgálónak. hogy a' Haeres substitutus helyesen nem neveztethetik törvényes örökösnek, megálhat in sensu strictiori, mivel az fogadott, vagy rendelt örökösnek is neveztethetnék, de in sensu latiori a' substitutus haeres is törvényes örökösnek

méltán neveztethetik, mert azt csak a' törvények rendelésénél fogva lehet tenni.

Hogy a' Gens nevezet alatt hazánkban nem csak a' Nemesek, hanem a' katonák is értetődtek volna, az merő kötelőczködés, tudván azt maga is a' T. vi'sgáló, hogy Hazánkba régenten minden Nemes katona volt, valamint azt is, hogy a' Gens Hungarica alatt máig is a' Nemesek értetődnek. Igaz ugyan hogy régenten Gentes nevezet alatt jöttek azok a' katonák is, kik a' Banderiumokban szolgáltak, de az csak azért, mivel azok mind a' Generatiókhoz, vagy is nemzetségekhez tartoztak, melly nevezet a' királyi Banderiumba lévőkre, vagy is a' Vár jobbágyokra is, kik régenten mintegy alsóbb rendű nemességnek tartattak, reájok származott.

A' mi a' Privilegiumok' magyarázatát illeti: abban akadoz a' 3dik pontban a' T. vi'sgáló; hogy magam mondottam ugyan, hogy a' Privilegiumnak nálunk más értelme vagyon, mint a' Római Törvény-Könyvben, és még is úgymond azt erősitem, hogy azon tárgy a' Római Törvényekből költsönöztetett. Mellyre a' T. vi'sgálónak azt viszánozom, azért, hogy valami tárgy más törvényekből veszi eredetét, nem szükségképen megkivántató dolog, hogy az ugyan azon értelemben vétessék, mint a' kútfőkben vétetett, mert tudnivaló dolog, hogy honyi szokás Törvények által lehet módositani akármelly törvényes tárgyat is. Igy p. o. a' Diplomáknak elkészitése módját nem lehet tagadni, hogy más nemzetektől költsönöztük, de azért valjon mindenben megegyeznek-é azok a' külföldiekkel? úgy szinte más értelme volt a' Diploma nevezetnek a' Görögöknél, 's Rómaiaknál régenten, mindazáltal kivolna az, a' ki tagadná, hogy azon szó nem onnét költsönöztetett légyen? 's a' t.

A' 6dik pontra. A' Privatusok közt véghez ment Privilegialis leveleknek megmásolásától a' fejedelmi megmásolásra következést hozni, igen erőltetett okoskodás, 's nem is ide tartozik, mivel én a' Privilegiumoknak csak a' fejedelem által való megmásolásnak okairól értekeztem. Továbbá

A' T. vi'sgálónak azon ellenvetésére, hogy újjabb Irók után magam is azt állitottam, hogy Kálmán Király királysága előtt Püspök nem volt légyen, útasitom a' T. vi'sgálót tulajdon maga által felhozott II. Orbán Pápának Kálmán királyhoz intézett e' következendő soraira: „Retulit etiam nobis Venerabilis filius

noster Odilo S. Egidii Abbas Strenuitatem tuam, propter secularem qua praecellis industriam, scripturis etiam Ecclesiasticis eruditam". Mondja meg a' T. vi'sgáló mi okból dicsérte volna ezen soraiban a' nevezett Pápa Kálmán Királyt, azért, hogy az Egyházi könyvekben is jártos volt, ha ő az előtt Püspök lett volna? hiszen azon esetre kötelessége lett volna nékie azokban különben is járatosnak lenni.

Hogy a' T. vi'sgáló állítása szerint a' Familiaris nevezet csak szolgákat, nem pedig más valakihez hozzá tartozandókat is illetett volna, az is csak gáncsoskodás, mivel számtalan oklevelek szerint azon nevezet alatt minden alattvalók értetődtek akár valamelly tiszti állapotban voltak légyen azok, akár egyéb szolgálatban, mellyet a' T. vi'sgáló a' többi közt a' Verbőczy életéről szólló, 's az *m* betű alatt felhozott oklevélnek c' következendő szavaiból is: „frequenti Clientum stipatus famulitio" észre vehetett volna.

Egyébaránt a' miket a' T. vi'sgáló vi'sgálatjának részeiben elő ád, mint hogy azok többnyire csak gáncsoskodások, azokban többé fel nem akadok; valamint a' T. vi'sgálónak ezen vi'sgálat' bérekesztésében nem a' legbarátságosabb indulatból felhozott Jony János szavában sem, tudván azt, hogy lesznek a' Nemes Hazában nem csak ollyanok, kik csekély munkámról, minden szépet, 's jót levonni igyekeznek, hanem ollyanok is, kik a' valódi érdemet, bár mi csekélyek légyenek is azok, becsülvén, munkámat szelidebb szempontból birálandják,

Perger János.

---

2. *Buda és Pest Sz. Kir. Városok diplomatikai leirásának rövid esmértetése.*

Mivel ezen, számos nagy értékű Oklevelek után készített leírás Hazánk' Történeteit-is nem kevesé felvilágosítaná (a' Diplomákat tudniillik egészen közlöm) ennél fogva bátorkodom azt a' Tudományos Gyüjtemény útján is (a' szokott jelentés már a' Hazai Magyar és Német Tudósításokkal hirré ment) az Érdemes olvasó Közönségnek bizodalmassan ajánlani: és e' munka tárgya felöl rövideden értekezni. Előre botsátván, hogy histó-